

Kan Norge bli selvberget på vegetarisk kosthold?

Og hvem skal dyrke maten for oss om vi ikke kan gjøre det sjøl?

I senere tid har det blitt økt fokus på plantebaserte kosthold, og selv om gjennomsnittskostholdet vårt i dag består av nesten 2/3 vegetabilsk, hevder enkelte at det vil være mer bærekraftig å spise enda mer vegetabilsk.

Samtidig ser vi ut ifra ressursgrunnlaget i Norge at det vi har beste forutsetninger for å produsere inkluderer animalske varer som fisk, egg, kjøtt, meieri, - men også enkelte vegetabilske varer som potet, løk, rotgrønnsaker og korn. Mens vi har en norskandel for egg, kjøtt og meieri på nærmere 96 prosent, og anslagsvis 76 prosent dersom man korrigerer for import av kraftfôr, er norskandelen for de vegetabilske kaloriene vi får i oss ca. 23 prosent.

Dersom vi skal spise enda mer plantebasert enn vi gjør i dag, er det i all hovedsak protein- og fettrike vegetabilske produkter som belgvekster, nøtter og planteoljer som kan erstatte eventuelt bortfall av animalske varer. På grunn av areal, topografi, klima og til dels tollvern, er dette varer som er svært krevende å øke produksjonen av i Norge. I praksis må vi derfor belage oss på import dersom vi skal legge om kostholdet til mer plantebasert.

Spørsmålet som da gjenstår er hvor vi skal importere disse varene fra, og om det er realistisk å sikre en stabil forsyning av disse varene fra utlandet.

De fem største trenøttproduksjonene (valnøtter, cashewnøtter, mandler, pistasjnøtter og hasselnøtter) utgjør om lag 6 millioner tonn spiselig vare i årlig produksjon. Mens Kina er den største produsenten av valnøtter (en knapp halvpart av verdens produksjon), står Vietnam og India for ca. halvparten av verdens cashewnøttproduksjon. USA produserer over halvparten av verdens mandler, mens Tyrkia står for ca. 65 prosent av hasselnøttproduksjonen. Verdens trenøttproduksjon er med andre ord særs konsentrert i et fåtall land.

Når vi ser på hvem som eksporterer, konsentreres markedet ytterligere. USA dominerer verdens totaleksport av trenøtter, mens Tyrkia er viktig eksportør av hasselnøtter. Store deler av verdens eksportrettede produksjon er lokalisert rundt Middelhavet og i California, områder som sliter med overforbruk av ferskvann. Trenøtter skiller seg i stor grad fra belgvekster ved at produksjonen er langt mer areal- og ressurskrevende, og krever større forbruk av ferskvann. Det tar også lang tid å øke produksjonen ved å få fram trær som kan høstes.

"Store deler av verdens eksportrettede produksjon er lokalisert rundt Middelhavet og i California, områder som sliter med overforbruk av ferskvann."

Når det gjelder de største belgvekstproduksjonene (peanøtter, bønner, erter, kikerter, linser og hestebønner) er volumene ca. 17 ganger større og utgjør om lag 100 millioner tonn i årlig produksjon. For belgvekster er imidlertid produksjonen langt mindre eksportrettet enn trenøtter, og mesteparten av verdens produksjon produseres for å mette egen befolkning. Store land som Kina og India går igjen som store produsenter av flere av belgvekstkulturene, men har samtidig lave eksportandeler, og for noen av kulturene er de nettoimportører.

Afrikanske land utmerker seg også som store produsenter, men også her er eksporten marginal, noe som trolig henger sammen med at dette er viktige varer for å livnære egen befolkning. Av den forventede befolkningsveksten i verden frem mot 2050, forventes Afrika å stå for to tredjedeler. For belgvekster som for trenøtter, er store deler av

produksjonen konsentrert i et fåtalls land, men den store forskjellen er at produksjonen i mindre grad er handelsrettet.

For oljevekster er volumene langt større, og i 2018 ble det produsert om lag 534 millioner tonn av soyabønner, rapsfrø, bomullsfrø, solsikkefrø og palmekjerner. Oljevekster brukes i dag blant annet til fiskefôr, husdyrfôr, til produksjon av planteoljer og som biodrivstoff. Produksjonen er mer handelsrettet, men også for oljevekster kontrollerer et fåtalls land størsteparten av verdens produksjon og eksport.

Spesielt gjelder dette soyabønner, som også har mer fremtredende egenskaper, både som protein- og fettkilde, til humant konsum. Soyabønner importerer vi allerede en del av til husdyrfôr, og utgjør om lag 4 prosent av totalt fôrintak til landbaserte husdyr sett under ett.

Tilgangen på verdensmarkedet for oljevekster er dermed generelt langt bedre stilt enn den er for belgvekster og trenøtter.

For et lite land som Norge, vil det å importere trenøtter, belgvekster og oljevekster trolig gå fint så lenge internasjonal handel forblir funksjonell og dagens produksjonsvolumer opprettholdes eller økes. Samtidig ser vi at flere av produsentlandene for både belgvekster, oljevekster og trenøtter kjennetegnes av forhold som høyt folketall, befolkningsvekst og politisk uro som kan gjøre landene til ustabile eksportører. Med klimaendringer som spesielt forventes å ramme land i sørligere breddegrader bør det i tillegg tas høyde for at avlinger i flere av de viktigste produksjonsområdene kan møte på problemer i fremtiden.

Det er derfor nærliggende å anta at det i takt med en voksende verdensbefolkning, behov for nasjonal verdiskaping og beredskap samt økt klimausikkerhet, vil bli viktigere at land forsøker å produsere mest mulig mat til egen befolkning, og at man med det prioriterer selvforsyning som et sentralt element i bærekraftsbegrepet.

Image-text:

Nøtter: Rike på protein, men vanskelige å dyrke i Norge. Foto: Kjell Åsmund Sunde